

Esilda Luku

Fakultet političkih nauka i prava
Univerzitet Aleksander Mojsiju, Drač

Albansko-jugoslovenski odnosi (1945-1948) i njihovo predstavljanje u albanskim udžbenicima za osnovnu i srednju školu

Apstrakt:

U ovom radu proučavaju se ekonomski i politički odnosi između Albanije i Jugoslavije neposredno posle Drugog svetskog rata i njihovo predstavljanje u udžbenicima istorije za osnovnu i srednju školu, putem uporedne analize načina na koje albansko-jugoslovenskim odnosima pristupaju različite historiografske škole. Devetog jula 1946. godine potpisan je *Ugovor o prijateljstvu, saradnji i uzajamnoj pomoći* između albanskog premijera Envera Hodže i ministra spoljnih poslova Jugoslavije Stanoja Simića. Prema tom sporazumu, dve države preduzeće neophodne mere radi očuvanja njihove nezavisnosti i teritorijalnog integriteta u slučaju agresije. One će takođe aktivno saradivati na očuvanju međunarodnog mira i sigurnosti u skladu s principima Ujedinjenih Nacija i učvrstiti svoje prijateljstvo jačanjem ekonomske i kulturne saradnje.

Autori udžbenika opisuju njihove bilateralne odnose kao rezultat političkih namera jugoslovenskih komunističkih čelnika da pretvore Albaniju u sedmu jugoslovensku republiku, čime su nastojali da iskoriste slabost albanske države i spreče eventualno uplitanje neke strane sile, tvrdeći da će je oni diplomatski zastupati. Uključivanje Albanije u jugoslovensku federaciju smatrano je poželjnim i radi rešavanja složenog problema položaja etničkih Albanaca u jugoslovenskoj državi. Tito je zastupao stanovište da je nemoguće priznati Kosovu pravo na samoopredeljenje usled sve snažnije srpske reakcije. Pod jugoslovenskim pritiskom, albansko rukovodstvo se na čelu sa Enverom Hodžom deklariralo protiv ujedinjenja Kosova i Albanije.

Udžbenici istorije jednako iz socijalističkog i postsocijalističkog perioda opisuju pogoršanje bilateralnih odnosa od trenutka kada su albanska delegacija predvođena Enverom Hodžom i sovjetska vlast realizovali kreditni sporazum u Moskvi za razvoj poljoprivrede i industrije. Zbog ove mere jugoslovenska strana optužila je Centralni Komitet Komunističke Partije Albanije za antijugoslovensko ponašanje, stavljajući vladu u Tirani pod pritisak. Samo je informacija o pismima Centralnog Komiteta Sovjetskog Saveza, u kojima se kritikuju jugoslovenski lideri zbog njihove unutrašnje i spoljne politike i skretanja od marksističkih principa, pomoglo albanskoj vladi da izađe na kraj s pritiskom jugoslovenskih revizionista. Ona je jednoglasno usvojila rezoluciju Informbiroa komunističkih partija, čime su 1948. godine prekinuti jugoslovensko-albanski diplomatski odnosi i označen prelaz ka prosovjetskoj orijentaciji albanske vlade.

Ključne reči:

udžbenici istorije, albansko-jugoslovenski odnosi, ekonomski i politički sporazumi, etnocentri-
zam, politički narativi

Veze između Albanije i Jugoslavije iz ugla udžbenika istorije iz doba komunističkog režima

Osvajivši vlast na kraju Drugog svetskog rata, albanska Komunistička partija uspostavila je čvrstu i brutalnu diktaturu. Komunističke vlasti insistirale su na potpunoj društvenoj poslušnosti, sprovodeći državnu kontrolu nad svim vidovima političkog, ekonomskog i društvenog života u Albaniji (Goldman, 1997, 53). Uvevši mnoge restriktivne mere, komunistički lideri su koristili i istoriju u svrhe ideološke promocije i političke legitimacije.

Prema mišljenju istoričara, postoje značajne veze i preplitanja između proučavanja istorije i politike (*Making histories*, 2013). Te veze mogu biti posmatrane na dva, jasno razdvojena načina; prvi se odnosi na sadržaj istorijskog narativa, a drugi ističe perspektivu korišćenu u pisanju istorije. Prema prvom stanovištu, istorija je u suštini predstavljena kao politička istorija i istorija samih političkih događaja kao centralnih tačaka koji opravdavaju objedinjenje drugih događaja. U drugom pristupu, istorija, čini se, privileguje politiku kako bi pružila neke neposredne lekcije posredstvom kojih se mogu transformisati praktične aktivnosti. Ovaj pristup takođe podrazumeva i ponovno pisanje istorije u skladu s vladajućom ideologijom i usmerenjem ka budućnosti. Oba stanovišta proizvode specifične probleme ali, u stvari, konstituišu različite referentne okvire istorijskog narativa (Gurakuqi, 2012, 175).

Ako analiziramo istorijske manipulacije u političke svrhe, što se može naći gotovo svuda u svetu, vidimo da to predstavlja moćno oruđe i političari često nisu voljni da zanemare potencijalne dobiti od određene forme istorijskog revizionizma. Koristi su brojne i uključuju regularan proces proizvodnje lojalnosti među mladim građanstvom, uglavnom kontrolom udžbenika. Manipulisanje istorijom mahom je usmereno ka legitimisanju nekog posebnog režima i opravdavanju odluka iz prošlosti, kao i legitimisanju posebnih mera koje je sprovodio dati režim. Ovakva praksa je poznata u svim zemljama, uključujući i Albaniju (Fischer, 2012, 185).

Upotreba istorije kao propagandnog oruđa nosi sa sobom rizik od zloupotrebe zaradi sticanja političke moći (Egro, 2012, 226). Stoga manipulisanje istorijom donosi ne samo subjektivne i prividne rezultate, već, gore od toga, ono iskrljujuje istorijske istine. Hana Arent (Hannah Arendt) je pisala: „Kada moć napada racionalnu istinu, ona transcendiru tu oblast, i kada se bitka vodi na njenom terenu, ona počinje da fabrikuje činjenice i laže. Mogućnosti da činjenična istina preživi napade vlasti su veoma skromne; toj stvarnosti preteri proterivanje sa ovog sveta, ne samo privremeno, već potencijalno zauvek“ (nav. u Gurakuqi, 2012, 177).

Iskrljavanje istorije u interesu diktatorskog sistema karakterisalo je zvaničnu albansku historiografiju (Mehmeti, 2014, 29). Ona je „svakako bila jedna od najviše ideologizovanih disciplina zbog njene naročite korisnosti za legitimisanje komunističke vladavine“ (Brunnbauer, 2004, 9). Historiografijom su dominirale marksistička metodologija i direktive koje je davao Enver Hodža (Enver Hoxha). Principi marksizma-lenjinizma obeležavaju onovremene istorijske studije. U ulozi jedine prihvaćene metodolo-

gije, Marksova teorija služila je komunističkim vođama da izvrše pritisak na istoričare kako bi „obratili pažnju“ na njene glavne teze. Shodno tome, sasvim je prirodno da je nova historiografija u znatnoj meri odslikavala ideologiju, interese i ciljeve komunističke države (Egro, 2007, 96–97).

Marksističko-lenjinistička doktrina odredila je analizu istorijskih događaja i pojava, uključujući i saradnju između Albanije i Jugoslavije posle Drugog svetskog rata. Njihovi ekonomski i politički odnosi su u udžbenicima istorije predstavljeni u obimu koji se kreće od delova lekcija do čitave lekcije posvećene trom pitanju. Konkretno, tekst „Istorija Albanije za srednju školu“, koji je objavio Institut za studije i školske publikacije u Tirani 1965. godine, analizirao je jugoslovensku politiku prema albanskom režimu u kontekstu Prvog kongresa Albanske komunističke partije iz novembra 1948. godine, u okviru teme naslovljene: „Albanija na putu izgradnje socijalizma“ (*History of Albania*, 1965, 291–297). Zatim, u udžbeniku „Istorija Albanije za srednje škole“, čiji su autori Kristo Frašeri (Kristo Frashëri) i Stefanac Polo (Stefanaq Pollo), koji ima ukupno 80 lekcija, jugoslovensko-albanski odnosi predstavljeni su u okviru teme br. 62, naslovljene „Odbrana albanske nezavisnosti od strane intervencije“ (Frashëri i Polo, 207–210). Ovaj udžbenik, objavljen 1982. godine, napisan je iz perspektive prekida diplomatskih odnosa između dve susedne zemlje.

U udžbenicima je, sasvim u skladu sa sovjetskim kultom ličnosti, primetno glorifikovanje komunističkog vođe Envera Hodže, „koji se principijelno borio protiv intervencije jugoslovenskih revizionista“ (*History of Albania*, 1965, 292). „On je postao ozbiljna prepreka realizaciji Titovih planova u Albaniji. U izuzetno teškim okolnostima i ignorišući jugoslovenske zahteve, delegacija koju su činili E. Hodža i članovi njegove vlade otišla je u Moskvu i tamo zaključila ekonomski sporazum sa Sovjetskim Savezom u julu 1947. godine. Sporazum se sastojao od zajma za razvoj poljoprivrede i industrije koji je Albaniji dodelila sovjetska vlada predvođena J. Staljinom“ (Frashëri i Pollo, 1982, 208–209). U tekstu takođe srećemo i citirane izjave komunističkih lidera, poput: „Ovaj zajam predstavljao je šok za jugoslovenske vođe čiji je cilj bio da pretvore našu zemlju u koloniju“ (Frashëri i Pollo, 1982, 209).

Pored navođenja pojedinih komunističkih vođa, pisci udžbenika su vodili računa i o tome da predstave vladine planove o sprovođenju kontrole nad ekonomskim i društvenim životom u zemlji. Oni su tumačili istorijske podatke pod uticajem holističkog ili utopijskog društvenog inženjeringa. Prema Karlu Popperu (Karl Popper), ovakav pristup nastoji da preoblikuje „čitavo društvo“ na osnovu definisanog plana ili projekta. Njegov cilj je da „zahvati ključne pozicije“ i da proširi „moć države... do njenog postovećenja sa društvom“ (Popper, 2003, 77). Prema tome, svrha tog pristupa je da ispita istorijske sile koje oblikuju budućnost društva. Štaviše, holistički pristup pokušava da obuhvati transformaciju ljudskih bića. Politički problem je organizovati ljudske težnje, kako bi se njihova energija usmerila na odgovarajuće strateške tačke i vodila proces ka željenom razvoju. Stoga, ovaj pristup namerava da izgradi novo društvo. Takav holistički proces je neuskladiv sa pravim naučnim stavom (isto, 79).

Komunističke vlasti nastojale su da uspostave potpunu kontrolu nad ljudskim životima i sprovele mere za razvoj ekonomije i kulture. Ali, u udžbenicima su ovi koraci predstavljeni drugačije: „Planovi za godine 1947-1948. bili su usmereni na jačanje socijalističke ekonomije, fokusirajući se prvenstveno na rudarstvo i lake industrijske grane. U oblasti poljoprivrede, oni su najavljivali povećanje obradivog zemljišta, rast proizvodnje žitarica i hlebnog žita i razvoj novih industrijskih kultura. Takođe, oni su predviđali poboljšano obrazovanje, iskorenjivanje nepismenosti i formiranje stručnjaka“ (*History of Albania*, 1970, 261). Promena imena iz Komunističke u Albansku radničku partiju, koja se dogodila na Prvom kongresu 1948. godine, u udžbenicima je predstavljena kao produžetak ovog jedinstva između države i društva, i odnosila se prevashodno na društvenu partijsku strukturu (*History of Albania*, 1965, 293).

Međutim, zemlja se suočavala sa teškom ekonomskom situacijom, čiji je glavni uzrok bila neefikasna politika koju je sprovodila albanska vlada. Partija je identifikovala unutrašnje i spoljašnje neprijatelje kao glavne uzročnike ove situacije. Udžbenici su naširoko pisali o tome, posebno u odnosu na jugoslovenski uticaj. „Sa ekonomskog gledišta, albansko-jugoslovenski sporazum iz 1946. godine otvorio je vrata ekonomskom potčinjavanju zemlje prilikom izjednačavanja vrednosti albanskog leka sa dinarom, ujednačavanjem cene roba itd. Pod takvim okolnostima, jugoslovenski huligani su sistematski orobili albansko tržište. Ekonomska situacija u zemlji se pogoršala usled inflacije valute i opšteg rasta cena na tržištu izvan državne kontrole“ (Frashëri i Pollo, 1982, 208). Važno je ovde istaći semantički aspekt takvih tvrdnji, jer bi deca već u ranim adolescentskim godinama znala kakav „govor“ da koriste o Jugoslaviji i već u ovoj dobi bila su izložena propagandnim sloganima.

Uz ekonomske poteškoće, vlada se takođe suočavala s političkom nestabilnošću, navodno uzrokovanom „mešanjem anglo-američkih imperijalista i jugoslovenskih revizionista“. Takav pristup dominirao je u udžbenicima: „Pobede koje je naš narod ostvario u prvim godinama oslobođenja bile bi još i veće, da nije bilo uplitanja jugoslovenskih revizionista u unutrašnje poslove partije i naše zemlje, kao i kontinuiranog rata koji su svojim sredstvima razvili imperijalisti“ (*History of Albania*, 1970, 261). U razmatranju učinaka Prvog kongresa Albanske komunističke/radničke partije, navodi se sledeće: „Fokusirajući se na aktivnosti jugoslovenskih revizionista, Kongres ih je smatrao antimarksističkim i antialbanskim. Kongres je takođe osudio aktivnost izdajnika kakvi su Koçi Dzodze (Koçi Hohe) i njegovi saradnici protiv partije i naroda. Prvi kongres Komunističke partije razvio je program uspostavljanja socijalizma, zasnovan na unutrašnjim i spoljašnjim okolnostima u kojima se nalazi naša zemlja“ (Grillo, 1968, 175).

Svaka aktivnost komunističkih lidera na učvršćivanju političke moći legitimizovana je kao primena marksističko-lenjinističkih principa. Komunistička partija koristila je ideologizovanu retoriku zarad eliminisanja političkih protivnika označenih kao neprijatelji i izdajnici naroda, koji su „delovali kao agenti revizionističkih vođa Komunističke partije Jugoslavije“. Primera radi, u udžbenicima je zastupano stanovište da je

Koči Džozde nastojao da spreči našu partiju da postupa na marksističko-lenjinistički način; da uništi prijateljstvo sa Sovjetskim Savezom; da separiše partiju i pretvori je u lenjinističku. Težio je da zbaci marksističko-lenjinističko rukovodstvo i zameni ga revizionistima Titovog tipa, koji bi služili imperijalističkim interesima da se zbaci Moć Naroda i u Albaniji ponovo zavede kapitalizam. Koči Džozde ozbiljno je povredio socijalistički legalitet i počinio brojne prezira dostojne zločine protiv partije i naroda. Zbog toga, dobio je zasluženu kaznu.

(*History of Albania*, 1965, 292)

Očito, spoljnopolitička orijentacija komunističkog rukovodstva korespondirala je sa marksističko-lenjinističkom doktrinom. „Albanska vlada sazvala je potpisivanje Ugovora o prijateljstvu, saradnji i uzajamnoj pomoći između Narodne Republike Albanije i Federativne Narodne Republike Jugoslavije u julu 1946. godine u skladu sa principima proleterskog internacionalizma. Ali, sa jugoslovenske strane, to je iskorišćeno da bi se izvršio pritisak nad Albanijom i kako bi se ona izolovala od drugih socijalističkih zemalja, naročito od Sovjetskog Saveza“ (Frashëri i Pollo, 1982, 208).

U udžbeniku „Istorija Albanije za srednje škole“ objavljenom u Tirani 1965. godine, glavni principi spoljne politike albanske vlade predstavljeni su na sledeći način:

Prvo, razvijanje i stalno jačanje prijateljskih veza, bratske saradnje i međusobne pomoći sa socijalističkim zemljama, u skladu sa načelima marksizma-lenjinizma, zasnovano na principima proleterskog internacionalizma. Drugo, podrška nacionalnom oslobođenju, antiimperijalizmu i antikolonijalnim ratovima porobljenih koje oni vode za slobodu i nacionalnu nezavisnost, kao i borbe radničke klase i narodnih masa protiv ugnjetavača i kapitalističke eksploatacije. Treće, mirna koegzistencija između zemalja sa različitim društveno-političkim uređenjem zasnovana na principima jednakosti, neuplitanja u unutrašnje stvari drugih i uzajamnog poštovanja suvereniteta i nezavisnosti.

(*Istorija Albanije*, 298–299).

Ovaj pasus razotkriva upotrebu koncepta internacionalizma i nacionalizma od komunističke vlasti prema potrebi i u skladu s političkom situacijom. U istom maniru u udžbenicima su opisani i albansko-jugoslovenski odnosi. „Dokle god je Albanija imala dobre odnose sa Jugoslavijom, narod Kosova trebalo je da se oseća srećnim pod novim Titovim režimom. Kada su naši odnosi prekinuti, Tito je bio najveći diktator koji je ugnjetavao našu braću na Kosovu i Jugoslaviji“ (Mehmeti, 2014, 29).

Nacionalistička retorika dominirala je političkim diskursom komunističkih vođa kada bi osetili da je albanski suverenitet ugrožen. Udžbenici ne ostavljaju sumnju oko toga: „Jugoslovenska politička elita činila je sistematske napore da pretvori Albaniju u zemlju zavisnu od Jugoslavije, u najboljem slučaju u jednu njenu federalnu republiku“ (Frashëri i Pollo, 1982, 207). U bliskoj vezi sa ovom retorikom je i reafirmisanje uloge Envera Hodže kao spasitelja nacije. U udžbenicima, Hodža se pojavljuje kao vođa koji

je zaslužan za čvrst otpor planovima za ujedinjenje Albanije i Jugoslavije. Nema sumnje, dakle, Hodža je taj koji je uspeo da odbrani nezavisnost zemlje od jugoslovenskih nastojanja da je potčine.

Kao što je navedeno, zavisnost od ideoloških ograničenja odredilo je metodologiju korišćenu u udžbenicima istorije za osnovnu i srednju školu za vreme komunističkog režima. Principi marksizma-lenjinizma postali su gotovo „univerzalna teorija“ za autore ovih tekstova, što ih je navelo da zanemare historiografske kriterijume. Sledstveno tome, jednostrani pogled na istorijske činjenice i događaje doneo je ne samo odsustvo kritičke perspektive, već je isto tako doveo do netačnih naučnih zaključaka (Shahu, 2008, 401).

Analiza predstavljanja albansko-jugoslovenskih odnosa u udžbenicima istorije u demokratskom režimu

Uspostavljanje demokratije u Albaniji podrazumevalo je i neophodnost ponovnog pisanja udžbenika za osnovnu i srednju školu u skladu sa istorijskim metodom, a kako bi se izbegla politizacija, ideologizacija i jednostran pogled na istorijske događaje i pojave (Kuri i Gjini, 2008, 94). Uklanjanje upitnih teza i dubioznih naučnih tumačenja pokazuje da je istorija proces stalnog obnavljanja (Höflechner, Hoxha i Gurakuqi, 2004, 43). Rekonstrukcija istorije je nepotpuna jer je nemoguće analizirati višedimenzionalne odnose i razjasniti sva značenja (Aron, 2005, 168).

Udžbenici istorije za učenike osmog razreda i srednjoškolce korišćeni posle pada komunističkog režima u Albaniji bili su objedinjeni na nacionalnom nivou, a pisala ih je ista grupa autora koja je sastavljala udžbenike i u vreme jednopartijskog sistema. Oni su albansko-jugoslovenske odnose posle Drugog svetskog rata razmatrali samo u okviru jedne lekcije naslovljene: „Položaj Albanije u međunarodnoj areni“ (Korkuti i dr., 2002, 200–201; Korkuti i dr., 1999, 294). Ovi tekstovi bili su u upotrebi do 2005. godine, kada počinje primena izmenjenih tekstova. Cilj te reforme bio je da se pripreme kvalitetniji udžbenici sa naučne i pedagoške tačke gledišta, usmereni na metod učenja fokusiran na učenika (*student-centered learning*).

Unifikovani i izmenjeni tekstovi predstavili su ekonomsku, društvenu i političku saradnju između dve zemlje u skladu sa naučnim kriterijumima utvrđivanja prikladne količine gradiva za određene istorijske periode (Xhelili, 2001, 30). Tako je, u tekstu „Istorija albanskog naroda: za deveti razred višeg osnovnog obrazovanja“, u izdanju Filare iz 2012. godine, analiza albansko-jugoslovenskih odnosa smeštena u prvi deo teme naslovljen: „Spoljna politika Albanije od 1948. do 1960. godine“ u Poglavlju 12 (Zotaj i Kasmi, 2012, 126). Istorija za srednju školu iz 2010. godine koju su napisali Muzafer Korkuti (Myzafer Korkuti), Petrika Tëndili (Petrika Thëngjilli), Gezmet Špuza (Gazmend Shpuza), Fatmira Rama (Fatmira Rama), Dzeljal Đečovi (Xhelal Gjeçovi) i Ana Lalaj (Ana Lalaj) predstavila je ovo pitanje u trećem delu lekcije br. 17, „Odnosi Albanije sa Sovjetskim Savezom i istočnoevropskim državama“ (2010, 256).

Predstavljanje albansko-jugoslovenskih odnosa u istorijskim udžbenicima posle promene političkog sistema u Albaniji imalo je za cilj sticanje istorijskog znanja, što podrazumeva kritički pristup svim istraživačkim rezultatima u datom periodu (Çaus-hi, 2003, 13). To ne znači uvek povećanje objektivnog znanja u uskom smislu, ali često razvija naše sposobnosti za kritičko mišljenje. Autori tekstova trude se da tumače istorijski materijal na osnovu činjenica i pristupaju istoriji na objektivnan način (Sinani, 1999, 181). Ali, čak i ako je istoričar nepristrasan, on se susreće sa mnoštvom složenih događaja pa njegovo neznanje može biti veće od znanja, i time njegov sud može biti zasnovan na nedovoljnim informacijama. Štaviše, istoričara je gotovo nemoguće osloboditi moralizatorskih sklonosti (Berlin, 2003, 173, 177).

Ove karakteristike su primetne u tekstovima koji analiziraju antizapadnu spoljno-političku orijentaciju Albanije: „Neposredno nakon rata, Albanijom su upravljali komunisti ujedinjeni sa sovjetskim istočnim blokom“ (Thëngjilli, Rama i Duka, 2009, 126).

Što se tiče uspostavljanja diktature, realne opcije za Albaniju da nađe stranu podršku bile su ograničene. Zvanična ideologija režima u kombinaciji sa početkom Hladnog rata, veštačkim preneglašavanjem odnosa Albanije sa Zapadom i pogrešnim tumačenjem opredeljenja velikih sila u pogledu grčkih pretenzija na južnu Albaniju, onemogućili su bilo kakvo savezništvo sa Zapadom. Ali glavni razlog tome bio je što su veliku većinu rukovodstva Albanske komunističke partije činili fanatici, ekstremisti i pro-jugosloveni, koji su ograničili validne političke alternative samo na savezništvo sa Jugoslavijom.

(Meta, Dezhgiu i Lleshi, 2009, 299)

Autori ne uzimaju u obzir saradnju komunističkih partija dveju zemalja za vreme Drugog svetskog rata. Takođe je značajno istaći da je Jugoslavija bila prva država koja je uspostavila diplomatske veze sa Albanijom, i uz Sovjetski Savez pomogla komunističkoj vladi da učestvuje na mirovnoj konferenciji u Parizu 1946. godine. Autori udžbenika idu i korak dalje u reinterpetaciji istorijskih činjenica, i zastupaju stanovište prema kojem je „komunistički vođa Staljin prihvatio privilegovan položaj jugoslovenske države. Sovjetsko rukovodstvo tretiralo je Albansku komunističku partiju kao deo Jugoslovenske komunističke partije“ (Thëngjilli et al, 2009, 127).

Jugoslovenski interesi prema Albaniji su objašnjeni kroz „uzročnu međusobnu vezu, kao sredstvo istorijskog prepoznavanja koje zahteva posedovanje kritičke svesti“ (Bloch, 2003, 197).

Jugoslovensku politiku motivisalo je nekoliko činilaca. Nakon eliminisanja italijanskog uticaja na Albaniju, nastao je vakuum. Albanija je bila slaba, što je predstavljalo rizik da bi neka sila neprijateljska prema Jugoslaviji mogla lako da prevlada u Albaniji i koristi je kao bazu protiv Beograda. Dominacija nad Albanijom ili njeno prisajedinjenje Jugoslaviji imalo je veliki politički značaj. Beograd je

nastojao da reši složen problem Albanaca u Jugoslaviji, što je predstavljalo veliku dilemu za nov jugoslovenski režim. Etnički Albanci jedini su narod koji se oružano suprotstavljao jugoslovenskom komunističkom režimu.

(Meta et al, 2009, 300)

Na ovaj način autori „Istorije albanskog naroda 12“ predstavljaju diplomatske namere Jugoslavije prema Albaniji i odnos prema etničkim Albancima u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji.

Ipak, udžbenici prikazuju kako su bilateralni odnosi ojačani u skladu sa zajedničkom ideološkom linijom posle potpisivanja *Ugovora o prijateljstvu, saradnji i uzajamnoj pomoći* između Albanije i Jugoslavije 9 jula 1946. godine. Prema tom sporazumu, ugovorne strane preduzeće odgovarajuće mere kako bi obezbedile nezavisnost i integritet dveju država i saradivaće u svim međunarodnim akcijama radi promocije mira i sigurnosti među nacijama. Ako bi i jednu od njih napala bilo koja sila, druga bi odmah pružila vojnu pomoć. Takođe, one su se saglasile i da neće ulaziti u savezništvo ili koaliciju usmerenu protiv ugovorne strane. Albanija i Jugoslavija rešavaće svoje međusobne probleme na osnovi iskrenog prijateljstva i unaprediti ekonomske i kulturne veze kroz posebne sporazume (*The Albanian-Yugoslav relations*, 1996, 45-46).

Jezik kojim se opisuju albansko-jugoslovenski odnosi odgovara marksističko-lenjističkoj terminologiji, koja pokazuje autorovo dobro poznavanje ovog razdoblja i „nehotično“ ukazuje na određenu poziciju u ideološkoj sferi (Egro, 2007, 147). Primer za taj stav je pominjanje klasne borbe protiv bivših vlasnika u selu i gradu, intelektualaca i svih onih koji su se protivili komunističkom režimu (Dërguti et al, 2014, 121). Uz to, ideološki diskurs ogleda se i u pristupu upravljanju ekonomskim odnosima kao konstrukciji socijalističke ekonomije. „Po završetku agrarne reforme, komunistička država počela je sa kolektivizacijom smatrajući da male posede treba ukinuti kako bi se izbeglo stvaranje većih kapitalističkih poseda. Početak kolektivizacije bio je u vezi s uspostavljanjem prvih poljoprivrednih dobara 1946. godine. Kolektivizacija je sledila jugoslovenski model, koji je nadoknadu zasnivao više na kolektivnom vlasništvu nego na radu“ (Thëngjilli et al, 2011, 147). Autori idu i dalje i tvrde da je jugoslovenski uticaj na albansku ekonomiju porastao potpisivanjem sporazuma 27. novembra 1946. godine, koji je predviđao koordiniranje ekonomskih planova, carinsku uniju, izjednačenje vrednosti valute i zajedničke poslovne poduhvate (Korkuti, Gjeçovi i Gani, 2008, 158). „Postepeno, albanska ekonomija počela je da se pretvara u tipičnu kolonijalnu ekonomiju. Ekonomski sporazum usmerio je u pravcu koji je bio u službi jugoslovenskog tržišta“ (Thëngjilli et al, 2012, 113).

Autori udžbenika istorije pokušali su da uvažave veze između istorijskog sadržaja, što znači predstavljanje datuma, imenâ, istorijskih događaja i veštinu izbora i obrade podataka, pripremajući tako učenike da tumače istorijske događaje (Shehu, 2009, 15). Ovakvu analizu nalazimo u rivalitetu i borbi za političku moć između Koči Džodze i Envera Hodže koji su, svaki na svoj način, bili spremni da prihvate antinacionalne mere u zamenu za jugoslovensku podršku. U jednom udžbeniku pominje se kako je

„Beograd obezbedio neograničenu diskreciju da potčini albanski narod u Jugoslaviji, čak, u nekim slučajevima, u sprezi sa visokim rukovodstvom Albanske komunističke partije. Barski masakr obuhvatio je gotovo 5000 Albanaca ubijenih uz znanje i potpunu nezainteresovanost albanskog rukovodstva i egzekuciju 1000 drugih Kosovara, koji su došli u Albaniju kako bi izbegli progone srpske policije“ (Meta et al, 2009, 300–301). Stoga, „albansko rukovodstvo nije podržavalo pravo kosovskog naroda na samoopredeljenje. Oni su se saglasili sa Titovim objašnjenjem o jačanju srpske reakcije. Štaviše, 1946. godine, kada je jugoslovenski pritisak bio na vrhuncu, Enver Hodža se otvoreno izjasnio protiv ujedinjenja Kosova sa Albanijom“ (Meta et al, 2008, 105).

Potčinjavanje albanske komunističke partije jugoslovenskom rukovodstvu i rizik od narušavanja suvereniteta Albanije opisani su u istorijskom narativu koji gotovo potpuno dominira načinom na koji se predstavljaju albansko-jugoslovenski odnosi. Ali, u okvirima tog narativa, istoričar se susreće sa izazovom da otkrije nove načine na koje će rekonstruisati ne samo društvena i ekonomska iskustva, već i mentalitet i osećanja društvene grupe (Egro, 2007, 127). „Osećajući jugoslovensku pretnju, Enver Hodža pokušao je da se veže direktno za Sovjetski Savez, u želji da obezbedi podršku i ekonomsku pomoć, ali i da učvrsti svoj položaj. Godine 1947, albansko-sovjetski odnosi prošireni su na svim poljima, posebno nakon susreta dvojice komunističkih vođa. Jugoslovensko rukovodstvo to nije srdačno dočekalo. Oni su žurili da sprovedu projekat stvaranja balkanske federacije, gde bi Albanija bila prva država koja bi joj se pridružila“ (Zotaj i Kasmi, 2012, 126).

Saradnja između dve države posle Drugog svetskog rata, uključujući tu i prekid njihovih diplomatskih odnosa i okretanje Albanije Sovjetskom Savezu, tretirani su u skladu sa hronološkim kriterijumom. To znači da autori u vidu imaju princip istorizma koji razvoj ljudskog društva vidi kao hronološki i otelotvoren u konkretnim radnjama. Bez dimenzije vremena i hronologije, istorija kao disciplina bi izgubila svoje osnove. Nije dovoljno poštovati sled događaja, to jest jednostavno posmatrati proces kroz njegov istorijski tok, već je isto tako neophodno otkriti veze između događaja. Dok temporalnost predstavlja preduslov za komplektnost istorijskih činjenica i događaja, ona je isto tako i smeša u kojoj su pojave ustanovljene i mesto u kom su smeštene (Xhelili, 2001, 29).

Stoga, autori udžbenika slede hronološki red istorijskih pojava sa ciljem da iskoriste prethodno stečeno znanje kao osnovu za sticanje novih znanja, što za rezultat ima reinterpretaciju odnosa ovih dveju tesno povezanih država (Kuri i Gjini, 2008, 89). Tako, autori jednog od udžbenika pišu: „U tako opasnim okolnostima po nezavisnost zemlje, albanskoj Komunističkoj partiji pomogao je sastanak Informacionog biroa komunističkih partija u junu 1948. godine, na kom su jugoslovenski rukovodioci označeni kao izdajnici socijalizma. Albanska komunistička partija usvojila je ove zaključke, osudila jugoslovensku politiku prema Albaniji i poništila sve sporazume potpisane sa Jugoslavijom“ (Korkuti et al, 1999, 294). U drugom udžbeniku, događaji su sažeto prikazani na sledeći način: „Diplomatske veze prekinute su krajem 1948. godine. Na taj način, Hodža je uspeo da sačuva svoj položaj vođe Komunističke partije i albanske dr-

žave. Istovremeno, osigurao je nezavisnost Albanije koju je Jugoslavija ugrožavala. Od tada pa nadalje, Albanija je postala sovjetski 'satelit'“ (Dërguti, Boçi i Dushku, 2009, 120).

Predstavljanje albansko-jugoslovenskih odnosa u udžbenicima istorije za osnovno i srednjoškolsko obrazovanje prilagođeno je psihološkim karakteristikama dece školskog uzrasta i njihovom nivou informisanosti. Istorijski koncepti postepeno se usložnjavaju kako se krećemo od jednog do drugog ciklusa. Koristi se koncizan jezik usklađen sa relevantnom istorijskom terminologijom. Nastavna sredstva oslanjaju se na glavne didaktičke zahteve pedagoškog aparata, upotpunjenog uključivanjem oskudnih vizuelnih izvora u opisivanju bilateralnih odnosa koji služe da ilustruju znanje sadržano u tekstu pre negoli kao dodatan izvor informacija. Stoga, istorijska analiza albansko-jugoslovenskih odnosa pomaže studentima da razviju svoje intelektualne veštine kako bi analizirali i kritički interpretirali datu istorijsku pojavu.

Zaključci

Analiza albansko-jugoslovenskih odnosa (1945-1948) predstavljenih u udžbenicima istorije za osnovnu i srednju školu iz doba komunističkog režima i demokratskog sistema otkriva razlike u metodologiji i pedagoškom aparatu.

Najpre, u udžbenicima istorije iz komunističkog doba, veze između dve zemlje su date u skladu sa marksističko-lenjinističkim principima. Ideološka retorika služila je političkim interesima rukovodstva, koje je izmenilo svoje viđenje Jugoslavije u skladu sa unutrašnjom i spoljnopoličkom pozicijom zemlje. Politizacija istorije je, stoga, dovela do iskrivljenja istorijske istine. Nasuprot tome, ekonomska, društvena i politička saradnja između Albanije i Jugoslavije u tekstovima nastalim nakon devedesetih godina prošlog veka, opisana je u skladu sa istorijskim metodom zasnovanim na izboru, analizi i kritičkoj interpretaciji izvora, u cilju zasnivanja objektivnog pristupa bilateralnim odnosima dveju zemalja.

Drugo, pedagoški aparat u komunističkim udžbenicima istorije bio je ograničen na rubriku „Pitanja i zadaci“, sa ciljem prostog memorisanja istorijskih podataka i događaja, ne i njihove analize i tumačenja. Nasuprot tome, u posebnim i izmenjenim tekstovima korišćenim u srednjim i višim školama u Albaniji posle promene političkog sistema, metodološki aparat sastoji se od različitih odeljaka datih u obliku pitanja, shema, tabela i sl., koje kod učenika/studenata treba da razviju interpersonalne veštine i podstaknu kritičko i stvaralačko mišljenje.

Treće, vizuelni izvori korišćeni u istorijskim udžbenicima komunističke ere bili su sredstvo komunističke propagande sa ciljem manipulisanja istorijskom istinom, dok su u posebnim i izmenjenim istorijskim tekstovima iz vremena postkomunizma, nekoliko fotografija na temu albansko-jugoslovenskih odnosa date više u svrhu ilustracije samog teksta negoli kao dodatni izvor informacija.

Pokušaji da se razvije komparativna analiza albansko-jugoslovenskih veza datih u skladu sa različitim metodološkim školama i suprotstavljenim konceptima o značaju

obrazovnog aparatusa, upućuju na potrebu za stalnim prevrednovanjem istorijskih udžbenika.

Literatura:

- ARON, R. (2005). *Opiumi i intelektualëve. (The opium of the intellectuals)*. Tirana: Dituria.
- BERLIN, I. (2003). *Idetë filozofike të shek. XX dhe katër ese mbi lirinë. (Four essays on liberty)*. Tirana: Onufri.
- BLOCH, M. (2003). *Mjeshtëria e historianit. (The historian's craft)*. Tirana: Shtëpia e Librit dhe e Komunikimit.
- BRUNNBAUER, U. (2004). "Introduction. (Re)writing History in Southeast Europe", *(Re)writing History. Historiography in Southeast Europe after Socialism*. Münster.
- ÇAUSHI, I. (2003). *Metodologji e historisë. (The methodology of history)*. Tirana: SHBLU.
- DËRGUTI, M. et al. (2009). *Historia 9: për klasën e 9-të të shkollës 9-vjeçare. (History 9: for the ninth grade of the middle school)*. Tirana: Albas.
- DËRGUTI, M. et al. (2014). *Historia e shqiptarëve 12: për klasën e 12-të të shkollës së mesme. (History of the Albanians 12: the twelfth grade of high school)*. Tirana: Albas.
- EGRO, D. (2007). *Historia dhe ideologjia: Një qasje kritike studimeve osmane në historiografinë moderne shqiptare (nga gjysma e dytë e shek. XIX deri më sot). (History and ideology. A critical approach of the Ottoman studies in modern Albanian historiography (from the second half of the XIX century until today)*. Tirana: Instituti i Historisë.
- EGRO, D. (2012). "Historianët ballkanas si faktorë shtet-formues" ("The Balkan historians as nation-building factors"), *Politika dhe Historia*, Tirana: UET, 217-229.
- FISCHER, B. (2012). "Politizimi i historisë. Rasti i Shqipërisë në Luftën e Dytë Botërore" ("The politicization of history: the case of Albania in World War II"), *Politika dhe Historia*, Tirana: UET, 185-200.
- FRASHËRI, K. i POLLO, S. (1982). *Historia e Shqipërisë: për shkollat e mesme. (History of Albania: for secondary schools)*. Tirana: Shtëpia Botuese e Librit Shkollor.
- GOLDMAN, M. F. (1997). *Revolution and change in Central and Eastern Europe: political, economic and social changes*. New York: M. E. Sharpe.
- GRILLO, Dh. (1968). *Historia e Shqipërisë: për klasën VIII. (History of Albania: for eighth grade)*. Tirana: Shtëpia Botuese e Librit Shkollor.
- GURAKUQI, G. (2012). "Anësia dhe paragjykimi politik në studimin e historisë. Rasti i historiografisë shqiptare nën diktaturë". ("The bias and political prejudice in the study of history: The Case of Albanian historiography under dictatorship"), *Politika dhe Historia*, Tirana: UET, 171-184.
- Historia e Shqipërisë për shkollat e mesme. (History of Albania for secondary schools)*. (1965) Tirana: Instituti i Studimeve and Botimeve Shkollore.
- Historia e Shqipërisë për shkollat e mesme. (History of Albania for secondary schools)*. (1970). Tirana: Shtëpia Botuese e Librit Shkollor.
- HÖFLECHNER, W. et al. (2004). *Hyrje në studimin e historisë. (Introduction to the study of history)*. Shkodra: Phoenix Shkodra.

- KORKUTI, M. et al. (2002). *Historia e popullit shqiptar 8. (History of Albanian people 8)*. Tirana: SHBLSH.
- KORKUTI, M. et al. (1999). *Historia e popullit shqiptar: për klasën e katërt të shkollës së mesme të përgjithshme. (History of the Albanian people: for the fourth grade of the secondary school)*. Tirana: SHBLSH.
- KORKUTI, M. et al. (2008). *Historia 9: për klasën e nëntë të shkollës 9-vjeçare. (History 9: for the ninth grade of the middle school)*. Tirana: Morava.
- KORKUTI, M. et al. (2010). *Historia 4: profili shoqëror. Për klasën e 12-të të arsimit të mesëm të profilizuar. (History 4: social profile. For the twelfth grade of the profiled secondary school)*. Tirana: Pegi.
- KURI, V. i GJINI, R. (2008). *Bazat teorike dhe praktikat e të mësuarit të historisë. (The theoretical basis and practices of learning history)*. Tirana: SHBLU.
- Making histories: Studies in history-writing and politics.* ur. R. Johnson, G. McLennan, B. SCHWARZ, D. Sutton. (2013). Routledge: Center for Contemporary Cultural Studies.
- META, B. et al. (2008). *Historia e popullit shqiptar: për klasën e 9-të të shkollës 9-vjeçare. (History of the Albanian people: for the ninth grade of the middle school)*. Tirana: Uegen.
- META, B. et al. (2009). *Historia e popullit shqiptar 12. (History of Albanian people 12)*. Tirana: Uegen.
- POPPER, K. (2003). *Mjerimi i historicizmit (The poverty of historicism)*. Tirana: Onufri.
- SINANI, Gj. (1999). *Hyrje në filozofinë e historisë. (Introduction to the philosophy of history)*. Tirana: SHBLU.
- SHAHU, A. (2008). "Pavarësia në këndvështrimin e historiografisë shqiptare (1945-1990)" ("The independence in view of the Albanian historiography (1945-1990)", *Pavarësia e Shqipërisë dhe sfidat e shtetit shqiptar gjatë shek. XX*, Tirana: Universiteti i Tiranës, Instituti i Historisë.
- SHEHU, H. A. (2009). "Historia në optikë gjelkokoshësh". ("History in the optic of pseudoscientists"). *Shekulli*, E martë, 6 Tetor, 15.
- Marrëdhëniet shqiptaro-jugosllave 1945-1948. (The Albanian-Yugoslav relations from 1945 to 1948)*. (1996). Tirana: Drejtorja e Përgjithshme e Arkivave.
- THËNGJILLI, P. et al. (2009). *Historia 9: për klasën e 9-të të shkollës 9-vjeçare. (History 9: for the ninth grade of the middle school)*. Tirana: Ideart.
- THËNGJILLI, P. et al. (2011). *Historia e shqiptarëve XII: për klasën e 12-të të arsimit të mesëm të përgjithshëm. (History of the Albanians XII: for twelfth grade of the general secondary school)*. Tirana: Pegi.
- THËNGJILLI, P. et al. (2012). *Historia 9: për klasën e 9-të të arsimit 9-vjeçar. (History 9: for the ninth of the middle school)*. Tirana: Pegi.
- XHELILI, Q. (2001). *Didaktika e historisë (Didactics of history)*. Tirana: SHBLU, 2001.
- ZOTAJ, B. i KASMI, M. (2012). *Historia e popullit shqiptar: për klasën e 9-të të shkollës 9-vjeçare. (History of the Albanian people: for the ninth grade of the middle school)*. Tirana: Filara.

Esilda Luku

Faculty of Political Sciences and Law

University “Aleksandër Moisiu”, Durrës

Albanian-Yugoslav Relations (1945-1948) and their Presentation in School History Textbooks

Abstract:

This paper aims to analyze the economic and political relations between Albania and Yugoslavia after the Second World War and their presentation on primary and secondary school history textbooks, by offering comparative approach of the way Albanian-Yugoslav relations are treated by different schools of historiography.

On July 9, 1946 the Treaty of Friendship, Cooperation and Mutual Assistance was signed between the Albanian Prime Minister, Enver Hoxha and the Foreign Minister of Yugoslavia, Stanoje Simic. According to it, the two countries would take the necessary measures to ensure their independence and territorial integrity in case of aggression. They engaged to collaborate for the protection of international peace and security in conformity with the principles of the United Nations and confirmed their friendship by furthering the economic and cultural cooperation.

The textbooks authors described the bilateral relationship as a result of the political intentions of Beograd to turn Albania into the seventh republic of Yugoslavia. It was perceived as “the other” in regard to Yugoslav efforts to exploit the weakness of the Albanian state and the risk of domination by a foreign power, claiming to represent it diplomatically. The inclusion of Albania in the Yugoslav Federation was argued in favor of solving the difficult problem of ethnic Albanians in the Yugoslavian state. Tito insisted on the impossibility to recognize the rights of Kosovo to self-determination because of the strengthening of Serb reaction. Due to the Yugoslav pressure, the Albanian leadership under the direction of Enver Hoxha was declared against the unification of Kosovo and Albania.

History schoolbooks of both socialist and post-socialist period described the deterioration of the bilateral relations when the Albanian delegation headed by Enver Hoxha and the Soviet government ended an agreement in Moscow for the development of agriculture and industry and Albania received a Soviet loan. The Yugoslav leadership accused the Central Committee of the Albanian Communist Party of the anti-Yugoslav position, putting under pressure the government of Tirana. But it was the information about the Soviet Union Central Committee’s letters, criticizing the Yugoslav leadership for its domestic and foreign policy in deviation from the Marxist principles that helped the Albanian government deal with the pressure of Yugoslav authorities. It adopted unanimously the resolution of the Information Bureau of the Communist Parties, which broke off the Yugoslav-Albanian diplomatic relations in 1948 and shifted to the pro-Soviet orientation of the Albanian government.

Key words:

history textbooks, Albanian-Yugoslav relations, economic and political agreements, ethnocentrism, political narrative